

Likovne aktivnosti u jaslicama

Lebo, Josipa

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:675416>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-25**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ**

Josipa Lebo

LIKOVNE AKTIVNOSTI U JASLICAMA

Diplomski rad

Zagreb, veljača, 2023. godina

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ**

Josipa Lebo

LIKOVNE AKTIVNOSTI U JASLICAMA

Diplomski rad

Mentor rada:

doc. dr. sc. Marijana Županić Benić

Zagreb, veljača, 2023. godina

Izjavljujem da je moj diplomski rad izvorni rezultat mojeg rada te da se u izradi istoga nisam koristila drugim izvorima osim onih koji su u njemu navedeni.

(vlastoručni potpis studentice)

SADRŽAJ

SAŽETAK.....	
SUMMARY.....	
1. Uvod	1
3. Razvoj djeteta u jasličkoj dobi.....	4
4. Faze likovnog razvoja djece	7
5. Važnost poticanja likovnosti kod djece.....	13
6. Likovne aktivnosti prikladne za jasličku dob	16
6.1. Crtačke tehnike	17
6.2. Slikarske tehnike	20
6.3. Alternativni načini likovnog izražavanja.....	24
7. Dječji likovni jezik	25
8. Likovne aktivnosti jasličke skupine „Ptičice“ u DV Vrtuljak	26
9. Zaključak.....	36
10. Literatura.....	37

SAŽETAK

Dječji je likovni izraz cijeli jedan svijet prepun mogućnosti. Likovnost je prisutna kod djece već od najranije dobi i poželjno je djeci omogućiti pristup različitim likovnim materijalima i tehnikama kako bi ju razvijali sukladno dobi. Stalnim radom treba početi već od rane dobi kako bi djeca usvojenim navikama i radom uz pomoć raznovrsnih sredstava mogla samostalno i svrhovito koristiti raznovrsne likovne tehnike i alate i u starijoj dobi. Likovne aktivnosti trebaju biti slobodne i provoditi se bez pravila i zabrana. Pravilnim poticanjem dječjeg likovnog razvoja dobivamo razne pozitivne učinke na razvoj mišljenja, samopouzdanja i odnosa prema radu. Poticanje likovnog razvoja kod male djece donosi mnoge pozitivne učinke na razvoj djece u drugim aspektima života kao što su učenje, samostalnost u radu, samopouzdanje i dobre radne navike. Slobodno likovno stvaralaštvo može, također, imati i terapeutsko djelovanje kod različitih vrsta poremećaja. Bezbrojne su mogućnosti za likovne aktivnosti koje se mogu provoditi s djecom jasličke dobi. Najbolje se pokazuju likovne aktivnosti koje spajaju stimulaciju više osjetila istodobno, odnosno multisenzoričke aktivnosti. Kod male djece, takve aktivnosti potiču pojačani interes za rad i produljuju vrijeme trajanja aktivnosti i dječje koncentracije. Mogućnosti u likovnom odgoju djece gotovo su neograničene, a na nama je kao odgajateljima da djecu usmjeravamo uvijek imajući na umu njihovu dobrobit i kvalitetu življenja. Cilj je ovog rada predstaviti neke od njih i opisati na koji se način mogu sigurno provoditi s malenom djecom u jasličkim skupinama. U radu s malom djecom najbolje se pokazuju različite alternativne likovne tehnike jer pružaju multisenzoričnost i bude pojačani interes za rad i sudjelovanje u aktivnostima.

Ključne riječi: djeca jasličke dobi, likovnost, likovne aktivnosti, likovne tehnike, likovni razvoj, multisenzoričnost

SUMMARY

Children expression through art opens up an entire world full of possibilities. Children are able to express themselves through art from an early age and it is therefore desirable to give them access to various art materials and techniques so they could develop them in accordance with their age. Constant work should start from an early age so that children could, based on adopted habits and through constant work, use various art techniques and tools independently and purposefully even later in life. Art activities should be relaxed and carried out without rules and restrictions. Proper encouragement of children's artistic development affects the development of thinking, self-confidence and attitude towards work. Encouraging artistic development in young children brings many positive effects on children's development in other aspects of life, such as learning, independence in work, self-confidence and good work habits. Artistic creation without constraints can also have a therapeutic effect in various types of disorders. There are countless possibilities for art activities that can be carried out with children of nursery age. Art activities that combine the stimulation of several senses at the same time, i.e. multisensory activities, are proven to be the most effective. In young children, such activities encourage increased interest in work and prolong the duration of the activity and children's concentration. The possibilities in the art education of children are almost unlimited, and it is up to us as childcare workers to guide children, always keeping in mind their well-being and quality of life. The aim of this paper is to present some of them and to describe how to implement them safely in nursery care groups with small children. When working with small children, different alternative art techniques are proven to be the best because they are multisensory, and they encourage increased interest in work and participation in activities.

Keywords: children of nursery age, expression through art, art activities, art techniques, art development, multisensory

1. Uvod

Tema likovnih aktivnosti u jaslicama uvodi nas u svijet dječjeg likovnog stvaralaštva koji je prepun mogućnosti i kreativnosti. Djeca se od najranije dobi, odnosno od kada mogu držati olovku u ruci, mogu likovno izražavati. Rani dječji likovni izraz nije umjetničko djelo, ali je vrlo važna aktivnost koja podupire pravilan kognitivni i motorički razvoj djeteta. Iz tog razloga, dječju je likovnost potrebno poticati.

U prvom poglavlju ovoga rada bit će predstavljena likovnost kao takva te će se prikazati razvojne faze implementacije likovne kulture u odgojno obrazovni sustav, prema Grgurić i Jakubin (1996). Također će se obrazložiti utjecaj likovnog odgoja u ustanovama na likovni razvoj djeteta.

Drugo poglavlje obrađuje pitanje motoričkog, kognitivnog i emocionalnog razvoja djece u jasličkoj dobi i predstavlja važnije značajke razvoja prema dobi koje su bitne za sudjelovanje u likovnim aktivnostima.

Treće poglavlje govori o likovnom razvoju djece predškolske dobi podijeljenom u faze prema zrelosti likovnog izražaja i prema dobi (Grgurić i Jakubin, 1996; Starc i sur., 2004). Opisuje karakteristike likovnog izražavanja u pojedinim fazama i likovne tipove djece (Herceg, Rončević, Karlavaris, 2010). Također, u trećem poglavlju opisano je kako možemo pratiti dječji likovni razvoj i napredak i na koji bi se način trebala provoditi valorizacija dječjih radova.

U četvrtom poglavlju opisana je važnost poticanja likovnog stvaralaštva kod djece zajedno s brojnim pozitivnim učincima istog. Opisan je i način na koji je važno provoditi likovne aktivnosti s malom djecom kako bi se podržavala njihova prirodna kreativnost, sloboda izražavanja i samostalnost u radu. Istaknuta je i uloga odgajatelja kao osoba koja najviše vremena provode u procesima likovnog razvoja djece.

Slijedi poglavlje o likovnim aktivnostima koje su prikladne za djecu jasličke dobi. Ovdje su navedene osnovne likovne tehnike, crtačke i slikarske, koje se koriste u radu s predškolskom djecom, prema Jakubinu (1990), a posebno su naglašene one prikladne za najmlađu dob. Peto poglavlje spominje i alternativne materijale i metode likovnog stvaranja koje imaju veliku primjenjivost u radu s jasličkom djecom.

O likovnom jeziku ili jeziku simbola saznajemo u šestom poglavlju. Osnovni motivi i simboli zajedno s njihovim značenjem opisani su prema tumačenjima autorice Belamarić (1987).

U sedmom poglavlju predstavljene su neke od likovnih aktivnosti provođenih u jasličkoj skupini „Ptičice“, u Dječjem vrtiću Vrtuljak u Zaprešiću.

Slika 1. Jaslička skupina „Ptičice“ – likovni radovi

Izvor: vlastiti izvor

2. Likovnost

Likovnost je sposobnost pojedinca da se vizualno izrazi korištenjem likovnih tehnika i materijala. Likovna kultura postoji od davnina, no nije oduvijek bila integrirana u sve pore društva. Podučavanje likovne kulture u pedagoškim ustanovama počinje se uvoditi tek početkom 19. stoljeća, a od tada ona, prema Grgurić i Jakubin (1996), prolazi kroz šest faza razvoja:

- **tehničko-imitativna faza:** od 1833. do 1880. godine likovna kultura ima značajke tehničkih vježbi, orijentirana je na razvoj sposobnosti precrtavanja
- **pokret za umjetnički odgoj i obrazovanje:** od 1880. do 1905. godine likovna kultura nastoji razvijati odnos prema estetici, orijentirana je na sposobnosti ukrašavanja uporabnih predmeta

- **psihološka faza:** od 1905. do 1925. godine likovna kultura nastoji se prilagoditi uzrastu djeteta i psihološkim zakonitostima dječjeg razvoja, izvorni dječji crtež dobiva na važnosti
- **pedagoška faza:** od 1925. do 1955. godine u likovnu kulturu uvode se pedagoški postupci kroz učenje likovnog jezika i razvoj stvaralaštva
- **sociološka faza:** od 1955. do 1970. godine kroz likovnu kulturu ukazuje se na širinu likovnog fenomena, ulogu u vizualizaciji rada i života, te se javlja kritičko prihvaćanje vizualnih poruka
- **postmoderna:** od 1970. do danas u likovnoj kulturi dovodi se u pitanje točnost mnogih principa i društvenih vrijednosti, ali i sama stajališta u likovnoj kulturi

Ispravno pristupanje poučavanju i odgoju kroz likovnu umjetnost godinama je predmet rasprave stručnjaka, pedagoga, umjetnika, psihologa i filozofa. Dječja likovnost autentična je i iskrena, puna neočekivanog i nepredvidivog. Može nam dati uvid o samoj osobnosti djeteta. Ako se djecu potiče na slobodno kreativno izražavanje, prema vlastitoj mašti, to može biti temelj za otkrivanje budućih likovnih talenata. S druge strane, poticanje slobodnog likovnog izražavanja može pomoći razvoju kao oblik stimulacije različitih osjetila. Djeca se likovno razvijaju, obično u nekoliko faza, a kontinuitet i napretke u razvoju moguće je pratiti. Oni ovise o samim sposobnostima djeteta i o utjecaju okoline u kojoj se nalazi. Kroz likovni odgoj dijete razvija svoju inteligenciju, stvara osjećaj za lijepo i stječe socijalne vještine. Aktivnosti likovne kulture potrebno je prilagođavati dobi i stupnju razvoja djeteta. Za dječju je kreativnost i samopouzdanje najvažnije da provođenje likovnih aktivnosti ne podliježe pravilima, zakonitostima ili kritici, već se odvija slobodno (Balić Šimrak, 2011).

Slika 2. Timski rad – oslikavanje jagode

Izvor: vlastiti izvor

3. Razvoj djeteta u jasličkoj dobi

Pojam razvoj obuhvaća slijed promjena u djetetovim osobinama, sposobnostima i ponašanju. Iako niti jedno dijete nije isto, postoje određene zakonitosti kognitivnog, psihomotoričkog i socioemocionalnog razvoja djece obzirom na dob. U prve tri godine djetetova života, koje ujedno smatramo i jasličkom dobi, razvoj je najintenzivniji, stoga su to i najvažnije godine za različite oblike učenja. Želimo li pratiti razvija li se dijete u poželjnim okvirima, od velike je važnosti poznavanje razvojnih normi (Nenadić, 2002). Razvoj u prvim godinama života dosta je individualan, ne odvija se uvijek u skladu s normama. Zato je vrlo važno pratiti svaku etapu dječjeg razvoja i prepoznati ponašanje djeteta kako bismo mogli otkriti uzroke za nastale obrasce ponašanja. Postignuća djeteta u jednom razvojnom razdoblju temelj su za napredovanje u sljedećim razvojnim (Došen Dobud, 2016).

Motorički razvoj označava stjecanje sve većih sposobnosti voljnog i smislenog korištenja vlastitog tijela. Motoričke sposobnosti određene su nasljednim čimbenicima te uvjetima odrastanja, a predstavljaju potencijal na kojem je potrebno raditi i razvijati ga kroz život. Najraniji razvoj motorike, kroz prve dvije godine života, najviše ovisi o neurološkom razvoju, a kasnije je pretežno ovisan o uvježbavanju stečenih pokreta i poticanju slobode

kretanja. Motorika se kod djece razvija u nekoliko faza, a obilježavaju ju sposobnost djeteta da manipulira predmetima, da se kreće (lokomotorne sposobnosti) i da ima kontrolu nad držanjem tijela (posturalna kontrola). Kod male djece možemo uočiti značajnije razlike u stupnjevima razvijenosti motoričkih sposobnosti i tempu motoričkog razvoja. Većina djece sa 12 mjeseci može stajati ili hodati uz pomoć, puzanje je usavršilo i može, naprimjer, prikladno držati olovku u ruci. Kroz drugu godinu života razvija se hodaње i uvježbava penjanje stubama, skakanje, djeca mogu energično šarati po podlozi. U trećoj godini dijete je već vrlo motorički spretno, a dolazi i do značajnijeg razvoja verbalne komunikacije. Socioemocionalni razvoj izražen je u trećoj godini, djetetu sve veću važnost imaju odnosi s ljudima i drugom djecom i počinju shvaćati tuđe emocije. Oko treće godine obično se može odrediti je li dijete ljevak ili dešnjak jer dolazi do izražene dominacije jedne strane tijela. Razvija se fina motorika, a dječji likovni izraz polako dobiva osobine crteža (Starc i sur., 2004).

Kognitivni razvoj trogodišnjaka usmjeren je na razvoj samosvijesti i empatije. Dijete razvija pojam sebe prepoznavanjem svog lika u zrcalu ili na fotografijama i sposobno je koristiti pridjeve koji opisuju njega kao osobu (dobar, lijep, zločest, velik...). U toj dobi dječji vokabular rapidno se širi što omogućava djetetu bolju komunikaciju s drugom djecom i odraslima i doprinosi njegovu samopouzdanju. Uspostavljanje kontrole fizioloških potreba, također bi se trebalo dogoditi u trećoj godini, a to je dodatan doprinos razvitku pozitivne slike o sebi i svojoj samostalnosti u vanjskom svijetu (Starc i sur., 2004). Sve navedeno rezultira češćim interakcijama s drugom djecom, iako su one najčešće usputne i kratke. Dijete se rado igra u prisustvu druge djece, ali samo u svom svijetu mašte. Polako se stvara osjećaj za druge u pogledu uspoređivanja sebe s drugima, obično do izražaja dolaze kompetitivne osobine, posesivnost i osjećaj vlasništva nad predmetima, ali i suosjećanje i emotivne reakcije na tuđa stanja i osjećaje. Djeca se u ovoj dobi čine beskrajno motivirana za upoznavanje i istraživanje svijeta oko sebe. Pažnja im je uglavnom usmjerena na situacije koje potiču istraživanje. Činjenica da su djeca te dobi neumorni istraživači daje nam zadatak da im stvorimo povoljne uvjete za učenje i razumijevanje veza između stvari i pojava (Bilić i sur, 2012). Socioemocionalni razvoj u najvećoj mjeri ovisi o okolini u kojoj se dijete nalazi, zato je važno osigurati malim istraživačima koliko je moguće bogato socijalno okruženje koje uključuje raznovrsne dobne skupine djece i odraslih (Došen Dobud, 2016).

U svakoj fazi odrastanja, najbolji pokazatelj razvojnih postignuća pojedinog djeteta, zasigurno je dječja igra. U ovoj se dobi kod djece mogu već zamijetiti stilovi igre, ona postaje

sve konstruktivnija. Dijete istražuje kako predmeti funkcioniraju, a kada su usvojili funkcionalnu igru, slijedi eksperimentiranje i manipulacija dijelovima neke materije na načine koji joj nisu izvorno namijenjeni. Kroz takvu igru vidimo početke dječje kreativnosti u koju ne treba intervenirati. Gledano na socijalne aspekte takve igre, možemo primjetiti sve veću kompleksnost i razvoj suradničke igre, takozvane igre uloga/pretvaranja. Dijete imitira razgovore, ponašanje i postupke odraslih s kojima je u kontaktu. Igra uloga jedna je od važnih sastavnica pravilnog razvoja, a čest je slučaj da taj oblik ponašanja onda izostaje u toj dobi kod djece s određenim poteškoćama u razvoju (Došen Dobud, 2016).

Za pravilan psihomotorički razvoj od velike je važnosti zanimanje djeteta za kretanje i razne aktivnosti. Aktivnosti je potrebno poticati i tu ključnu ulogu imaju roditelji i odrasle osobe koje su u svakodnevnom ili čestom suživotu s djetetom. Djetetu je potrebno osigurati sigurno i poticajno okruženje u kojem su slobodni kretati se i istraživati svoje sposobnosti (Hodgman, 2015).

Pojam senzorne integracije obuhvaća sposobnost pojedinca da u cjelinu prevede različite podražaje. Za pravilan razvoj, važno je dijete izložiti što raznovrsnijim podražajima kako bi se naučilo reagirati na različite načine u raznim situacijama te kako bi mu reakcije bile brže i češće (Zglavnik, 2005). Najbolji način za poticanje razvoja i senzorne integracije jest boravak na svježem zraku i provođenje različitih strukturiranih aktivnosti. One pomažu djetetu da bolje usvaja i uči kognitivne i socijalne vještine koje se od njega očekuju (Ayres, 2002).

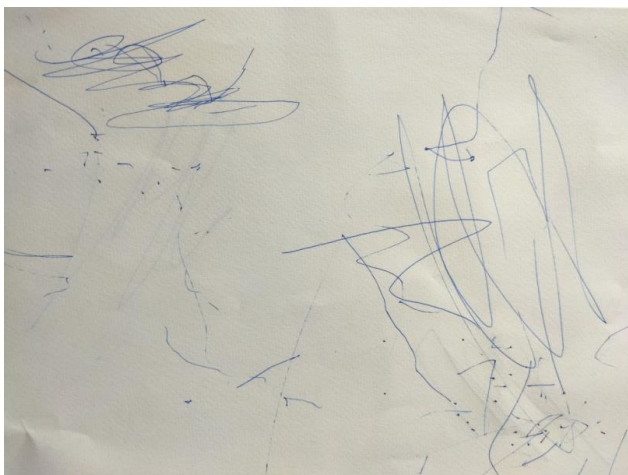
Poticanje kretanja djece može se provoditi na razne načine, naprimjer, izvođenjem osnovnih pokreta koji služe za vježbanje posturalne kontrole i koordinacije pokreta – kotrljanje, puzanje, skakanje, stajanje na jednoj nozi, provlačenje itd. Također je poželjna kombinacija aktivnosti koja spaja različite vrste podražaja – slušanje, kretanje, vizualni podražaj, dodir – kao što je ples. Za djecu jasličke dobi preporuča se da barem pola sata dnevno provedu u strukturiranim aktivnostima, a barem jedan sat u slobodnim aktivnostima. Isto tako, vrijeme provedeno u sjedećem položaju nikada ne bi smjelo biti duže od jednog sata u komadu, osim ako dijete spava (Starc i sur., 2004).

4. Faze likovnog razvoja djece

Razvoj dječjeg likovnog izražavanja teče paralelno kognitivnom i motoričkom razvoju djeteta. Kako bi se dijete moglo likovno izražavati, potrebna mu je dovoljno razvijena psihomotorika ruke, šake i prstiju za savladavanje držanja olovke ili kista. Likovni razvoj, također je uvjetovan djetetovim spoznavanjem okoline te razvojem znanja o njoj. Dijete prikazuje okolinu kroz simbole, prikazuje ono što o okolini zna ili ono što objektivno može vidjeti. U većini literature, prema Grgurić i Jakubin (1996) možemo pronaći podjelu dječjeg likovnog razvoja na 3 glavne faze, a to su:

- Faza šaranja ili faza izražavanja primarnim simbolima
- Faza dječjeg realizma ili faza izražavanja složenim simbolima
- Faza vizualnog realizma

Faza šaranja ili faza izražavanja primarnim simbolima odnosi se na djecu jasličke dobi. Ona traje u najranijem djetinstvu, a predstavlja začetke likovne pismenosti djeteta. Počinje slučajnim likovnim izrazom (slučajni crtež) oko prve godine, a traje do druge ili treće godine. Početkom faze šaranja, dijete grčevito drži olovku i povlači okomite i vodoravne crte bez nekog smisla i pravila. Pokreti su jednostavni i nesređeni, dolaze iz podlaktice, a ne iz zgloba. Naglasak u ovoj likovnoj fazi nije na kontroli linija, već na praćenju i uživanju. Šaranja predstavlja još jedan oblik igre i istraživanja, a služi više za uvježbavanje pokreta ruke i držanja olovke, nego kao likovno izražavanje.

Slika 3. Faza šaranja (djevojčica 2 god., kemijska olovka)

Izvor: vlastiti izvor

Pojava slučajnog crteža pomaže u razvoju kontroliranih pokreta olovke koji se počinju javljati tek oko treće godine djeteta. Oko treće godine djeca počinju imenovati svoje crteže koji se još uvijek čine kao neuređen skup jednostavnih linija i simbola, ali počinju se nazirati tragovi ideje. (Belamarić, 1987) Imenovanje svojih likovnih djela važno je za razvoj mišljenja kod djeteta. Crtež uglavnom započinje spontano, no spontano nastale linije i oblici daju ideju djetetu za razvoj novog likovnog uratka.

Slika 4. Crtež – flomaster (dječak, 3 godine)

Izvor: vlastiti izvor

Dijete s tri godine već može vrlo spretno držati olovku i baratati njome, potpomažući si pridržavanjem papira drugom rukom. Tijekom crtanja možemo primijetiti da dijete pridaje više pažnje rasporedu onoga što crta, a čini to većim brojem raznolikih tragova. Prvi simbol koji se pojavljuje u ovoj fazi dječjeg crtanja jest krug (Belamarić, 1987).

Slika 5. Krug – flomaster (dječak, 3 godine)

Izvor: vlastiti izvor

Kako su pokreti risanja kod djeteta sve kontroliraniji, finiji i vrše se iz zglobova i prstiju, a ne više ukrućenim pokretima ruke, pojavu prvog oblika ubrzo prate i prvi pokušaju prikaza

čovjeka. Dijete ne pokušava stvoriti kopiju čovjeka već se za prikaz koristi jednostavnim oblicima i linijama (Belamarić, 1987). Obično to bude glava (nakupina krugova) s nogama (ravne linije).

Slika 6. *Moj braco – flomaster*

Izvor: (scribbling | Openverse (wordpress.org))

Napredak djeteta kroz ovu fazu vrlo je velik i brz. Dijete razvija sposobnost da ono što vidi i što zna, prikaže na svoj način uporabom naučenih pokreta rukom i baratanjem predmetom (olovkom, kistom, flomasterom, pastelom...) kada utjecaji iz okoline počnu djelovati na nastanak likovnih uradaka, govorimo o počecima nove likovne faze, faze složenih simbola (Grgurić i Jakubin, 1996).

Fazu izražavanja složenim simbolima možemo još podijeliti na predshematsku i shematsku fazu te fazu intelektualnog realizma. Prva faza traje od četvrte do šeste godine života i obilježava ju misaoni proces kao rezultat ili pokretač likovne aktivnosti. Dijete se za prikaz stvarnosti koristi uporabom simbola kojima samo pridaje značenje i vezu s određenim predmetima. Simboli postaju sve složeniji, likovi imaju više detalja, a bojom se služi kako bi nešto naglasilo (Belamarić, 1987). Faza intelektualnog realizma događa se od šeste do jedanaeste godine djetetova života, a obilježava ju povećana likovna sposobnost pojedinca, grupno učenje likovne kulture kroz školski sustav i nastajanje likovnih stilova kao rezultat mogućnosti apstraktnog načina razmišljanja. U fazi vizualnog realizma likovna djela prikazuju se realističnije, proporcije likova postaju skladnije, a crteži su detaljniji. Likovno djelo gradi se kao cjelina, a dijete postupno usvaja zakone geometrijske, zračne i kolorističke

perspektive. Dolazi do istraživanja svjetla i sjene pa crteži dobivaju trodimenzionalnost (Grgurić i Jakubin, 1996).

Navedene faze likovnog razvoja djeci su prirodene jer prate prirodne procese kognitivnog, motoričkog i socioemocionalnog razvoja, no to ne znači nužno da će sva djeca istodobno doći u sve faze. Uvijek su moguća odstupanja od pravila koja ovise o nasljednim faktorima, okolini ili osobnosti djeteta. Ipak, svako bi dijete kroz normalan razvoj trebalo proći sve navedene faze (Grgurić i Jakubin, 1996).

Starc i sur. (2004) dijele razvoj likovnosti kod predškolske djece na 4 faze koje su više fokusiranje na razlike u motivaciji djeteta na nastanak likovnog djela, nego na dob i sposobnosti djeteta. Prva faza je, također, faza šaranja za koju je karakteristično uživanje djeteta u pokretu i šarama koje su rezultat tih pokreta. Likovnost je, u ovoj fazi, oblik igre i istraživanja koji može trajati od 1,5 do 3 godine. Zatim slijedi faza slučajne reprezentacije u dobi od 3 do 5 godina u kojoj dijete otkriva crte, boje i oblike i sposobno ih je s namjerom koristiti u svom likovnom radu. Između četvrte i šeste godine nastupa faza u kojoj dijete pokušava postići sličnost predmeta i crteža, a između 5 i 7 godina, likovni izraz dolazi do faze nastajanja jednostavnih slika, djeca s namjerom prikazuju radnje i aktivnosti koje vole raditi kod kuće ili u vrtiću, prikazujući osobe s kojima vole provoditi vrijeme.

Prema Herceg, Rončević i Karlavaris (2010) postoje različiti likovni tipovi djece. Kako likovni izraz odražava osobnost pojedinca, a svako dijete je različito, te razlike u osobinama mogu se primijetiti i kroz različite načine likovnog izražavanja. Likovni tipovi mogu biti uvjetovani likovnim sposobnostima djeteta ili se razlikuju prema uporabi likovno - izražajnih sredstava.

Tablica 1.

Likovni tipovi djece

Uvjetovani likovnim sposobnostima	Uvjetovani uporabom likovno-izražajnih sredstava
Vizualni tip: karakterizira ga osjetljivo zapažanje i težnja da likovni uradak bude prikazan realno	Koloristički tip: likovni izraz temelji na uporabi boja
Imaginarni tip: likovni izraz temelji na vlastitoj mašti, a realne motive prikazuje na vrlo svojstven način	Grafički tip: likovni izraz temelji na uporabi crta, a kod korištenja boje, koristi grafičke elemente
Intelektualni tip: karakterizira ga racionalno planiranje likovnog uratka koji temelji na vizualnom pamćenju	Konstruktivni tip: karakterizira ga strogi raspored ploha i crta, a likovni izraz djeluje jasno i geometrijski
Ekspresivni tip: likovni izraz temelji na vlastitim emocijama	Impulzivni tip: likovni izraz temelji na spontanosti, bez pretjeranog obaziranja na cjelinu
Senzitivni tip: karakterizira ga izraženo opažanje, a u izrazu ima naglasak na neobično i neočekivano	Prostorni tip: likovni izraz temelji na prikazu prostora s ciljem kasnijeg svladavanja perspektive
Tip vizualnog pamćenja: likovni izraz temelji na vizualnom pamćenju	Dekorativni tip: likovni izraz djeluje dekorativno, a dijete se najrađe pronalazi u izvršavanju zadatka iz primijenjene umjetnosti
Analitički tip: karakterizira ga izraženo zapažanje detalja i gradnja kompozicije od detalja	
Sintetski tip: likovni izraz svodi na jednostavne oblike	

Izvor: (Herceg, i sur., 2010)

U svrhu praćenja napretka u likovnom izražavanju pojedinog djeteta ili kolektiva, odgajatelji mogu provoditi vrednovanje dječjih likovnih uradaka. No, procjena se nikako ne smije donositi na temelju subjektivnog dojma odgajatelja već na određenim objektivnim elementima. Elementi prema kojima se može provoditi vrednovanje likovnih radova, prema Hercegu i suradnicima su:

Opće značajke poput teme i tehnike – procjenjuje se koliko je djelo vezano za zadanu temu i u kojoj je mjeri ispunjen zadatak upoznavanja određene likovne tehnike

Optičko-tematska razina oblikovanja – procjenjuje se stupanj intelektualne zrelosti

Ostvarena razina oblikovanja – procjenjuje se upotreba različitih likovnih elemenata u svrhu obogaćivanja likovnog izraza

Likovna tipologija djece – procjenjuje se način percepcije i likovni tipovi djece

Kriterij estetskih vrijednosti – procjenjuje se ostvarena razina kreativnosti

Estetska je vrijednost najvažnija značajka likovnog djela, ali je, također, i značajka koju je najteže odrediti objektivnim putem. Iz tog je razloga, od velike važnosti, dobra upoznatost odgajatelja s likovnim razvojnim fazama djece (Herceg i sur., 2010).

5. Važnost poticanja likovnosti kod djece

Likovnost i njeno poticanje kod djece može imati vrijednu ulogu u daljnjem razvoju. Dobrobiti koje za dijete mogu nastati poticanjem kreativnog i slobodnog izražavanja su brojne. Jedna od dobrobiti, svakako je dobra senzorna integracija. Prema raznim suvremenim istraživanjima pokazalo se poželjno da djeca u najranijoj dobi borave u okruženjima koja im pružaju raznovrsne oblike poticaja razvoja osjetila, odnosno multisenzoričnost. Multisenzoričnost je jedan od najvažnijih oblika učenja za malu djecu, kroz različite podražaje od rođenja primaju fizička saznanja o svijetu oko sebe (Zglavnik, 2005). Djeci u jaslicama potrebno je ponuditi raznolike i raznovrsne materijale kako bi se postigla kvaliteta konkretnih senzornih iskustava i kako bi se njima mogla koristiti djeca različitih kompetencija i interesa (Slunjski, 2011). Došen Dobud (2016) ističe kako pokretljivost kod djece i učestali dodir s predmetima iz okoline rezultira pravim malim bogatstvom senzornih iskustava.

Svakodnevno korištenje materijala koji pružaju djetetu multisenzorična iskustva, kod njega potiču čuđenje, osnaživanje kreativnih i istraživačkih sposobnosti, jačanje urođene sklonosti promatranju i uočavanju detalja, stvaranje inicijative u područjima stvaralaštva, samostalno korištenje materijala i stupanje u dijalog s dugom djecom. "Iz tog razloga, djetetu valja omogućiti da svoje doživljaje i iskustva interpretira vodeći se vlastitom logikom, da vlastita razumijevanja i trenutna znanja propituje i kontinuirano nadograđuje, a sve procese slobodno izražava, na svoj, autentičan način." (Slunjski, 2013, str. 61.)

Likovne aktivnosti mogu imati i terapeutsku svrhu kod djece s određenim poteškoćama u razvoju, posebno kod djece sa slabijom senzornom integracijom. Takozvane „Art“ terapije primjenjuju se u raznim slučajevima kao oblik psihoterapije. Dječji likovni rad možemo shvaćati i kao komunikacijsko sredstvo između djeteta i njegove okoline. Boju kao sastavnicu većine likovnih djela možemo promatrati kao izraz dječjeg mišljenja i osjećaja (Tanay, 2012). Ponekad kroz jednostavan dječji crtež možemo saznati nešto o osobnosti ili životu djeteta (Bilić i sur., 2012), što ne bismo uspjeli saznati uobičajenim tipom komunikacije poput razgovora.

Dijete se kroz likovne aktivnosti služi simboličkim jezikom kojime može izraziti svoje potrebe, želje, ideje ili saznanja o stvarima. Poticanje komunikacije sa samim sobom, s odraslima i drugom djecom u svojoj okolini kroz likovne aktivnosti utječe na razvoj sposobnosti kreativnog rješavanja različitih problema (Slunjski, 2013).

Osim dobrobiti za dječju sensoriku i kreativnost, brojna istraživanja ističu koristi od ranog likovnog odgoja na neke druge aspekte učenja. Likovnost utječe i na razvoj razmišljanja i inteligencije općenito. Prema Balić-Šimrak (2010) likovne aktivnosti potiču djecu na fokusiranje, odnosno, usmjeravanje pažnje. Iz tog razloga, možemo reći da učestalo bavljenje likovnim aktivnostima pozitivno utječe na koncentraciju prilikom drugih aktivnosti. Uvažavanje i prihvaćanje dječjeg autentičnog likovnog izraza uz rijetko negativnu kritiku pomaže djeci da steknu samopouzdanje i usude se djelovati samostalno. Likovno izražavanje potiče cijeli organizam na opuštanje zbog lučenja hormona sreće, što donosi veću kvalitetu života.

Likovne aktivnosti obuhvaćaju dvodimenzionalno i trodimenzionalno oblikovanje u prostoru. Korištenje likovnih materijala koji se mogu trodimenzionalno oblikovati, poput pijeska, plastelina, tijesta ili gline, imaju važnu odgojno obrazovnu ulogu u razvoju osjećaja za prostor kod djece predškolske dobi (Jakubin, 1989; Slunjski 2015).

U stvaranju poticajnog okruženja za razvoj dječje likovnosti i kreativnosti ključnu ulogu imaju roditelji i odgojitelji u vrtiću kao osobe koje najviše vremena provode u aktivnostima i interakcijama s djecom (Novaković, 2015). Uloga odgojitelja počinje već samim prostornim uređenjem interijera vrtića. Način na koji je uređen prostor i sadržaji kojima je ispunjen, već na samom početku interakcije između djece i odgojitelja stvara određenu sliku o odgojiteljevoj percepciji djece. Ako odgojitelj gleda na dijete kao na aktivnu i kompetentnu osobu, to će rezultirati stvaranjem poticajnog i bogatog okruženja koje dijete potiče na aktivnosti važne za razvoj samostalnosti i neovisnosti. Odgojiteljeva slika o djetetu odražava se na sve što s djetetom radi, a u velikoj mjeri oblikuje i odgojne postupke odgojitelja (Slunjski, 2003; 2011). Prostornu organizaciju vrtića određuju, također, kvalitetne socijalne interakcije djece međusobno, kao i djece s odraslima. Zato bi se prostor u vrtićkim prostorijama trebao isplanirati na način da djecu potiče na samoorganizirane aktivnosti. Najvažniji uvjet za dobro planiranje prostora je dobro razumijevanje djeteta i njegove percepcije prostora, no za započinjanje vlastitih aktivnosti, potrebo je djeci osigurati slobodu izbora i raznolikost materijala koji su u skladu s interesima djeteta. Promatranjem, praćenjem, osluškivanjem i dokumentiranjem, odgojitelji postaju spremniji podržati djecu u njihovim nastojanjima. Zato viđenje i doživljaj prostora od strane djeteta može imati veliku pedagošku vrijednost (Slunjski, 2015).

Dječje stvaralaštvo događa se sa ili bez intervencije odrasle osobe pa ona smatra da direktno uplitanje u dječji rad nije potrebno, već je poželjno samo mu osigurati razne vrste

likovnog izražavanja i ponuditi raznovrsne materijale, ali trudeći se nenametljivo ukazivati na mogućnosti koje nam likovnost pruža. Autorica Balić-Šimrak (2010) navodi nekoliko osnovnih aspekata rada u likovnom odgoju djece rane i predškolske dobi, a to su:

- uvažavanje i prihvaćanje dječjeg autentičnog likovnog izraza u skladu s razvojnim karakteristikama dobi djeteta;
- omogućavanje pristupa raznolikim likovnim materijalima i tehnikama likovnog stvaralaštva;
- osiguravanje vremena i prostora za likovne aktivnosti;
- omogućavanje djetetu da usvoji posebne likovne vještine kad su u pitanju likovni materijali i likovne tehnike;
- upoznavanje djeteta s likovnom umjetnošću putem slikovnica, reprodukcija, posjeta galerijama i muzejima.

Odrasle osobe koje imaju važnu ulogu u likovnim procesima djeteta trebale bi biti spremne odgovoriti na poruku koju im dijete šalje, nastojati pridati i naglasiti važnost svakog pojedinog likovnog djela, a za to je važno da su i same imale iskustvo u likovnom stvaranju kako bi što bolje mogle prepoznati i ispuniti potrebe djeteta. Odobravanje i pozitivna kritika izrazito su važni jer je malome djetetu jako stalo do mišljenja odgojitelja ili drugih odraslih osoba uključenih u odgojni proces (Novaković, 2014). Odobravanje odraslih je važno za djetetovo samopouzdanje, ali na njega izrazito pozitivno utječe i mogućnost slobodnog izražavanja vlastitog mišljenja. Djeca tako dobivaju na važnosti, razvijaju samostalnost i uvažavanje vlastitih misli, gubi se potreba za kopiranjem drugih što se onda odražava i na likovne radove koji postaju sve samouvjereniji. „Omogućujući djetetu predškolske dobi da stvara samo, neopterećeno i bez intervencije odraslih, dobivamo priliku zaviriti u dječji unutarnji svijet, kao i priliku da bolje upoznamo dijete i učimo od njega. Takvim pristupom usmjerenim na osobnost i samopouzdanje svakog pojedinog djeteta možemo postići raznovrsnost, iskrenost i autentičnost dječjih radova koji odražavaju istinsku stvaralačku atmosferu u grupi“ (Balić-Šimrak, 2010, str.7)

6. Likovne aktivnosti prikladne za jasličku dob

Od širokog spektra likovnih aktivnosti i materijala, za djecu jasličke dobi vrlo je važno razabrati one bezopasne i za njih prikladne. Jaslička djeca velikim dijelom još nisu izašla iz oralne faze, odnosno faze učenja o stvarima osjetilnim putem stavljanjem predmeta u usta. Iz tog je razloga, važno da ponuđeni materijali za likovne aktivnosti budu sigurni za korištenje, kao što su primjerice neotrovne boje ili tijesto za oblikovanje koje zamjenjuje plastelin. Jasličkoj djeci, u skladu s njihovom spretnosti i motoričkoj razvijenosti, potrebno je ponuditi materijale velikih formata (velike papire, plakate) i nezašiljenih vrhova (velike bojice, veliki kistovi) (Stokes Szanton, 2000).

Likovne aktivnosti koje najčešće koristimo u radu s djecom možemo podijeliti na crtačke, slikarske, kiparske, grafičke, arhitektonske, aktivnosti primijenjene umjetnosti, dizajna i aktivnosti na novim medijima, a autorica Balić-Šimrak (2010) navodi, iz svake kategorije, one aktivnosti koje su prikladne za predškolsku dob:

- CRTAČKE: olovka, ugljen, tuš i pero, tuš i drvce, kreda, flomaster, lavirani tuš
- SLIKARSKE: pastel, akvarel, gvaš, tempera, kolaž, vitraj, mozaik
- KIPARSKE: glina, glinamol, plastelin, žica, masa izrađena od brašna i vode, kaširana papirplastika, papirna pulpa, kombinirane prostorne tehnike oblikovanja
- GRAFIČKE: monotipija, pečatni tisak, zrcalni tisak
- ARHITEKTONSKE: izrada prostornih maketa
- PRIMIJENJENA UMJETNOST: keramika, tkanje, slikanje na svili, oblikovanje lutaka
- DIZAJN: oblikovanje plakata, čestitki, pozivnica
- NOVI MEDIJI: rad na računalu, video, fotografija

Vrstu likovnih aktivnosti možemo podijeliti i prema izvoru inicijative na:

Samoinicijativne aktivnosti – dijete spontano započinje likovnu aktivnost, samo odabire likovno sredstvo koje mu je dostupno i stvara neovisno o drugima.

Aktivnosti koje planira i provodi odgajatelj – aktivnosti s ciljevima i zadacima vezanim uz plan i program vrtičke skupine (Balić Šimrak, 2010).

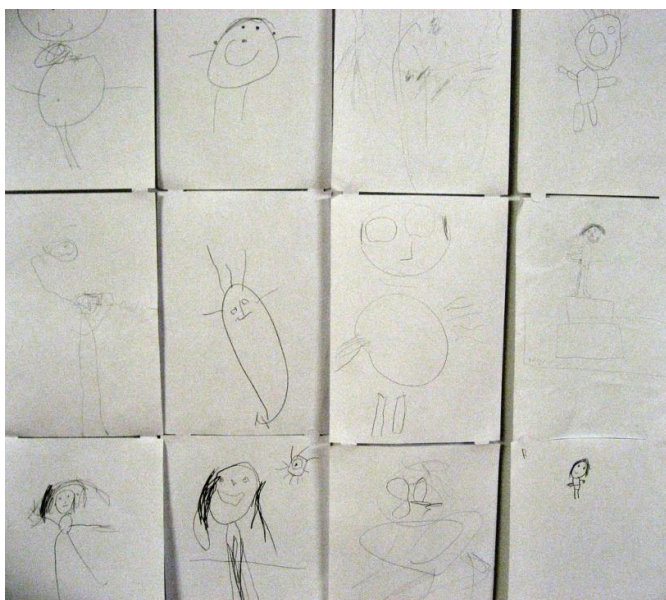
Kroz samoinicijativne aktivnosti možemo saznati puno informacija o djetetu, njegovim sposobnostima, mislima i željama. Planirane aktivnosti pružaju priliku za učenje kroz rad, ali i slobodno izražavanje svoje osobnosti. Organizirane aktivnosti su prilika da kroz igru i istraživanje djeci pokažemo nove likovne tehnike i materijale te zajedno dolazimo do novih spoznaja. Važno je aktivnost dobro isplanirati, ali ostaviti i prostora za improvizaciju i iznenađenja. Dječji interes za neku likovnu aktivnost može se pobuditi na način da se stvori jedinstvena stvaralačka atmosfera, poput one u umjetničkom ateljeu. Od odgajatelja se pri tom procesu očekuje temeljito poznavanje materije i aktivno sudjelovanje u aktivnostima u ulozi moderatora (Novaković, 2014). Izbor likovne tehnike, materijala i motiva potrebno je prilagoditi potrebama i mogućnostima djeteta, odnosno grupe. Važno je što je moguće više izbjegavati postavljanje pravila i zabrana kao glavnih blokatora kreativnosti i otkrivanja talenata. Zadaća je odraslih uključenih u likovno obrazovanje djece da oslušuju dječji likovni jezik, pokušaju ga razumjeti i poštovati. Kroz kvalitetan likovni proces dijete može otkrivati vlastiti potencijal, nekompetitivnim pristupom stječe korisnu životnu naviku učenja kroz stvaranje (Balić-Šimrak, 2010).

6.1. Crtačke tehnike

Crta ili linija glavno je sredstvo izražavanja u crtačkim likovnim tehnikama. Crtačke tehnike najzastupljenije su u radu s malom djecom. Ne zahtijevaju posebnu pripremu za rad ili opasnost tijekom rada, zato su crtački materijali poput drvenih bojica, olovaka, kemijskih olovaka ili flomastera djeci stalno dostupni za korištenje. Crtačke tehnike možemo podijeliti na suhe i mokre. Suhe su olovka, kreda, kemijska i ugljen, a mokre flomaster i tuš (Jurković i sur., 2010). Djeca vole crtačke tehnike zbog toga što ostavljaju jasan trag na podlozi (Herceg i sur., 2010.)

Olovka je tehnika koja se bazira na odnosima svjetla i sjene, toniranju i sjenčanju, a crta je osnovni oblik izražavanja. Olovkom možemo dobiti svijetle ili tamne, tanke ili debele linije

(Jurković i sur., 2010). Za crtanje olovkom, potrebno je poznavati različite vrste olovaka te njihove karakteristike. Olovke se dijele na tvrde, srednje i mekane, a tvrdoća ovisi o sastavu, odnosno omjeru gline i grafita u olovci. Olovke s većim udjelom grafita masnije su i mekše. Tvrdoća olovaka označena je brojem i pripadajućim slovom H za tvrde olovke i B za meke. Tvrde olovke pogodne su za korištenje kada trebamo dobiti fine i oštre linije, primjerice u arhitektonskom crtežu, a za crtanje su pogodnije mekane olovke. Mekana olovka pruža mogućnost postizanja tonske modulacije – skale tonova od blijede do duboke crne. Za malu djecu je prikladno crtanje s mekanim olovkama oznake 6B ili mekše jer one ostavljaju tamniji, djeci vidljiv trag na papiru, dok starija djeca mogu crtati olovkama različite tvrdoće i svjetline. Izvedba ovisi i o vrsti papira koja se koristi za crtež, a to mogu biti različite vrste papira – tanki, debeli, glatki, hrapavi, bijeli ili u boji (Jakubin, 1990).

Slika 7. Dječji crteži olovkom

Izvor: ([scribbling / Openverse \(wordpress.org\)](http://scribbling.openverse.wordpress.org))

Kreda – tehnika crtanja posebnim crtačkim kredama (ne misli se na običnu školsku kredu) koje mogu biti okruglog ili kvadratnog oblika štapića, različitih boja i tvrdoća. Krede mogu biti srednje i meke, a bojom su najčešće crvene, smeđe, crne i bijele (Jakubin, 1990). Tehnika crtanja kredom strukturom predstavlja spoj olovke i ugljena jer zašiljenom kredom možemo dobiti trag sličan onomu mekane olovke, a nezašiljenom trag sličan ugljenu. Za crtanje kredama koriste se mekše i hrapavije vrste papira koji mogu biti i tonirani. Kreda se lako razmazuje po papiru i daje fine nijanse svjetla i tame, linije mogu biti tanke i široke. Prašnjava struktura krede zahtjeva fiksaciju crteža tekućim fiksativom (Jurković i sur., 2010). Tehnika crtanja kredama

prikladna je za rad s djecom u mlađoj i starijoj grupi. Osim posebnih crtačkih kreda u vrtiću se često koristimo i kredama za školu kojima djeca crtaju po ploči, zidu ili asfaltu (Balić-Šimrak, 2010).

Ugljen - tehnika crtanja ugljenom odlikuje se prašnjavom strukturom i mekoćom crtačkog materijala (Jurković i sur., 2010). Prirodni ugljen za crtanje dobiva se paljenjem štapića od drveta (lijeske, vrbe ili lipe) na žaru bez dovoda kisika, a postoji i sintetska varijanta, odnosno prešani crtači ugljen. Glavna razlika u upotrebi je to što je crteže dobivene pomoću prirodnog ugljena potrebno fiksirati tekućim fiksativom, dok kod sintetskog to nije potrebno. Ugljen je tehnika prikladnija za djecu srednje ili starije vrtićke skupine, prvenstveno zbog lomljivosti materijala i finije motorike koju baratanje ovim materijalom zahtjeva. Ugljen je mekan materijal kojim možemo dobiti svijetle i tamne tonove i linije različitih debljina i intenziteta (Jakubin, 1990). Uglavnom se koristi na hrapavijim vrstama papira, no prikladan je i pekpapir, novinski papir ili papirnate tapete. Za brisanje ugljena postoji posebna mekana gumica, no brisanje se ne preporučuje, već se razmazuje i skida suvišni prah uz pomoć flannelske krpice ili vate.

Kemijska olovka – tehnika crtanja koja spada u novije likovne materijale, kao i flomaster. Kemijske olovke dolaze u svim bojama, najčešća je plava i vodootporno su sredstvo. Na papiru ostavljaju trag sličan tragu metalnog pera za pisanje. Taj trag je tanak i vrlo jednoličan, no različitim intenzitetom pritiska možemo dobiti male gradacije u svjetlini i širini linija. Za ovu tehniku koristimo glatke papire (Jakubin, 1990).

Flomaster – tehnika crtanja flomasterima također je svrstana u novije tehnike, odnosno novije likovne materijale. Flomasteri mogu biti svih boja i debljina, a ostavljaju potpuno jednoličan vodootporan trag na papiru. Debljina traga u ovisnosti je isključivo o debljini samog flomastera. Za crtanje flomasterima pogodni su glatki papiri, a široki flomasteri posebno su pogodni za ispunjavanje većih ploha, odnosno crtanje po plakatima. Tragovi flomastera ne mogu se obrisati s papira, ali nisu neosjetljivi na svjetlost pa je crteže crtane flomasterima potrebno čuvati u mapu između dva papira kako ne bi izbljedili. Sami flomasteri također su podložni brzom sušenju pa ih je potrebno začepiti odmah nakon korištenja. Suhi flomasteri nisu upotrebivi (Jakubin, 1990). Flomaster je crtački pribor kojim se djeca mogu služiti na različite načine i eksperimentirati na različitim podlogama, primjerice, mogu crtati s naizmjenično s lijevom i desnom rukom, s dva flomastera istovremeno, na podu, na zidu ili stolu. Istraživanje

neobičnih načina izvedbe moguće je s jednom tako redovitom i svakodnevno dostupnom tehnikom (Jurković i sur, 2010).

Tuš – tehnika crtanja tušem uz pomoć pera, drvca ili kista. Upotrebom različitih materijala, dobivamo i crteže različitih likovnih karaktera (Herceg i sur., 2010). Kod crtanja perom koriste se pera ptičjeg podrijetla ili ona metalna. Perom ptičjeg podrijetla koje je lagano zašiljeno pri vrhu može se potegnuti linija tanka kao vlas kose, a jačim pritiskom mogu se dobiti deblje linije. Danas su u upotrebi mnogo češće metalna pera, kao što su školska pera, kotirpera ili redis-pera. Crteži nastali metalnim perima odlikuju se oštrinom i jasnoćom linija te su puni kontrasta. Crta i točka osnovni su motivi kod likovnog izražavanja tušem i perom te se njima dobivaju željene strukture i teksture crteža. Pogodne podloge za crtanje tušem i perom su finije vrste glatkog papira (Jakubin, 1990). Također se koriste i neke vrste platna. Ova je tehnika primjerena za stariju vrtićku djecu (Jurković i sur., 2010) jer zahtjeva određene fine motoričke sposobnosti potrebne za savladavanje pravilnog držanja pera i određivanja potrebnog pritiska za dobivanje tanjih i debljih linija. Mlađa se djeca mogu okušati u tehnici tušem uz pomoć drvca, trske ili kista. Kod upotrebe ovih materijala, debljina linija određuje se debljinom samog štapića ili različitim debljinama kista.

Lavirani tuš – tehnika crtanja u kojoj se koristi tuš razrijeđen s vodom, a crta se uz pomoć akvarel kistova. Ova tehnika je poveznica između crtačkih i slikarskih likovnih tehnika. Može se crtati na suhoj ili mokroj podlozi. Svjetliji i tamniji tonovi na crtežu ovise o omjeru tuša i vode. Obično se rabi jedna boja tuša kako bi se djeca naučila dobiti razne tonalitete boje (Jurković i sur., 2010). Kod crtanja na suhoj podlozi, osnovni crtež napravi se perom ili kistom te se ostavi na sušenje. Zatim, kada se crtež osušio, plohe se ispunjavaju razrijeđenim tušem pomoću kista, različitim omjerima vode i tuša, ovisno o željenoj intonaciji. Rad na mokroj podlozi posebno podsjeća na slikarsku tehniku akvarel. Papir koji koristimo kao podlogu se prvo namoči vodom pomoću spužvice ili debelog kista, a kada papir upije vodu, kistom ili perom povlačimo linije od kojih dobivamo razlivene, nepravilne i nejasne oblike (Jakubin 1990).

6.2. Slikarske tehnike

Slikarske likovne tehnike razlikuju se od onih crtačkih prema tome što je glavni likovni element slikanja boja, a ne crta (Višnjić Jevtić i sur., 2010). Slikarske tehnike obuhvaćaju različite vrste boja i sredstava kojima se boje razrjeđuju, kistove i ostale alate koje slikari koriste

za slikanje te slikarske podloge. Dijelimo ih na suhe i mokre slikarske tehnike. Suhe su pastel, mozaik, kolaž, tapiserija i vitraj, a mokre akvarel, tempera, gvaš, ulje i freska. Neke od njih češće se koriste u radu s djecom predškolske dobi, kao što su pastel, tempera, akvarel, gvaš, kolaž ili batik (Jakubin, 1999).

Pastel je tehnika koja se prema Vekić-Kljaić (Višnjić Jevtić i sur., 2010) nalazi na prijelazu iz crtačkih u slikarske tehnike jer se pastelama jednako uspješno može i crtati i slikati. Pastel ima osobine crtačkih materijala poput ugljena ili krede, no njegova je osobitost obojanost pastelnog praha pa ga ipak svrstavamo među slikarske tehnike. Ova tehnika omogućuje veliko bogatstvo likovnog izraza zbog kombiniranja različitih likovnih elemenata (točka, linija, boja, ploha) i njihovog intenziteta. Pastel je prikladan za djecu od najranije dobi jer ne zahtjeva posebne sposobnosti, a pruža širinu i raznolikost u likovnom izrazu (Herceg i sur., 2010). Pastel se može nanositi na podlogu razmazivanjem prstima, utrljavanjem mekanim papirom, filcom, vatom, krpicom ili mekanom gumicom, a jednostavno se i uklanja s podloge u slučaju pogreške. Može se nanositi u više slojeva što pruža mogućnost dobivanja širokog spektra nijansi. Podloga za slikanje pastelom treba biti hrapava, a to mogu biti bijeli ili tonirani papiri, platna, pergament ili pak razne vrste kartonskog papira. Slikarski uradak dobiven pastelom potrebno je fiksirati posebnim fiksatorom, a može poslužiti i sredstvo poput laka za kosu. U radu s vrtićkom djecom, osim suhog pastela, koristi se i masni pastel. Masni pastel je jednostavniji za rad jer nije praškaste strukture i ostaje na podlozi bez potrebe za fiksiranjem. Također, daje i intenzivnije boje. Pastel je vrlo zanimljiva tehnika za djecu predškolske dobi jer se može kombinirati i s drugim likovnim tehnikama primjerice s tušem ili akvarelom (Jakubin, 1999).

Slika 8. Cvijeće i srce – pastel (djevojčica, 3 godine)

Izvor: vlastiti izbor

Tempera je tehnika slikanja posebnim bojama koje se razrjeđuju vodom. Mješanje boja aktivnost je koja prethodi slikanju (Višnjić Jevtić, 2010). Boje su napravljene od mrvljenih pigmenata dobivenih od različitih ljepljivih tvari. Tempere su boje topive u vodi do trenutka sušenja na papiru. Jednom kad se osuše, više se ne tope u vodi. To svojstvo omogućava slojevito nanošenje boje i veliku raznolikost likovnog izraza ovom tehnikom. Temperom se može slikati na raznim podlogama poput papira, platna, drveta ili stakla zbog njenog dobrog prijanjanja. Tonovi tempere na podlozi su bez sjaja i nisu nijansirani pa je poželjno sliku nakon sušenja boje, premazati uljem što ju ujedno i čuva. Svojstva tempere i jednostavnost korištenja čine ju tehnikom dječjeg istaživanja kombinacija i miješanja boja. Za slikanje temperom pogodni su tvrdi glatki ili nešto hrapaviji papiri (Jakubin, 1999).

Slika 9. Tempere u drvenoj paleti i kistovi za tempere

Izvor: ([Paint Palette Abstract | Openverse \(wordpress.org\)](https://www.openverse.org/))

Akvarel ili vodena boja tehnika je slikanja bojama topivim u vodi. Vodene boje su pigmenti povezani nekim vezivom ili ljepilom, u krutom su i suhom stanju, a koriste se namakanjem mekanog kista u vodu, zatim u pigment, vodom regulirajući intenzitet boje. Za vodene boje kao podlogu koristimo hrapave, grublje i deblje papire. S obzirom na to da se ne koristi bijela vodena boja, podloga treba biti bijela kako bi dijelovi slike koji trebaju biti bijele boje mogli samo ostati neoslikani. Tehnikom akvarela može se slikati na suhoj ili mokroj podlozi. Slikanje na suhoj podlozi podrazumjeva nanošenje vodom razrijeđene boje na papir i čekanje da se osuši kako bi se moglo nastaviti slikati. Boja je jako rijetka i nema slojevitosti jer se sve upija u podlogu. Prema Herceg i suradnicima (2010), akvarel nije tehnika koju mala djeca mogu osjetiti i iskoristiti. Slično kao u tehnici laviranog tuša na mokroj podlozi, kod akvarela na mokroj podlozi papir se navlaži vodom prije nanošenja boja pa se potezima kista

dobivaju zanimljive razlivene mrlje i efekte miješanja boja. Autorica Višnjić Jevtić (Višnjić Jevtić i sur., 2010) ističe kako je akvarel glavna umjetnička aktivnost djece u Waldorfskim školama, a i u mnogim drugim ustanovama. Akvarel je, vjerojatno, najprimjenjivija slikarska tehnika u likovnim aktivnostima predškolske djece, a prikladna je već od najranije dobi. Djeci valja ponuditi različite formate i veličine papira i različite debljine kistova, ovisno o motivu slikanja. Akvarel se može dobro kombinirati s različitim crtačkim tehnikama poput tuša, flomastera, olovke, a isto tako i s drugim slikarskim tehnikama poput pastela ili kolaža (Jakubin, 1990).

Slika 10. Vodene boje i kist za akvarel

Izvor: ([water colour paints](#) / [Openverse \(wordpress.org\)](#))

Korak dalje nakon savladavanja akvarela dolazi tehnika gvaš (Višnjić Jevtić i sur., 2010) koja je vrlo slična temperi, a slika se vodenim bojama čiji se pigment miješa s gustom bijelom bojom kao vodotopivim vezivom za nanošenje na podlogu. Različito od akvarela koji je transparentan, gvaš je gust, neproziran i matiran. Brzo se suši na podlozi, a sušenjem postaje svjetliji. Gvaš je jedna od starijih likovnih tehnika i upotrebljava se odavno. Radi se o tehnici slikanja vodenim bojama kod koje se pigment miješa sa gustom bijelom bojom i veže na podlogu vodotopivim vezivom. Za razliku od transparentnog akvarela, gvaš je gust i neproziran, mat i pokriva podlogu. Gvaš se brzo suši, a sušenjem posvijetli. Reguliranje tonova boje ostvaruje se dodavanjem bijele boje pa je boja zasićenija i intenzivnija nego kod akvarela. Gvaš zahtjeva čvršće kistove, ali manje grubu podlogu od akvarela (Jakubin, 1990). Kao i tempera, gvaš je vrlo primjenjiva tehnika u radu s malom djecom.

Kolaž je interesantna likovna tehnika za koju se upotrebljavaju razni materijali kao sredstva likovnog izražavanja. Materijali mogu biti razne vrste papira u svim bojama, izresci iz časopisa ili novina, fotografije, brusni papir, stari likovni radovi, tekstil ili koža, a upotrebljavaju se rezanjem ili trganjem na komadiće te lijepljenjem na neku podlogu (Jakubin, 1990). Tehnika kolaža je izrazito zanimljiva i prikladna djeci predškolske dobi jer omogućava manipuliranje raznovrsnim materijalima i njihovim teksturama, bojama i motivima. Ova tehnika pruža neograničene mogućnosti kombiniranja i komponiranja i pozitivno utječe na razvoj kreativnog razmišljanja i likovne domišljatosti (Višnjić Jevtić i sur., 2010).

Slika 11. Kolaž

Izvor: vlastiti izvor (dječak, 3 godine)

6.3. Alternativni načini likovnog izražavanja

Alternativni načini likovnog izražavanja imaju zadaću uključiti što više osjetila u proces izražavanja radi postizanja multisenzoričnosti. Multisenzoričnost u likovnim aktivnostima može se postići na razne načine. Najjednostavniji oblik alternativnog likovnog izražavanja bio bi primjerice slikanje prstima, umjesto kistom (tzv. „finger painting“) ili upotrebom nekog drugog nekonvencionalnog predmeta koji zamjenjuje kist i ostavlja specifičan trag na podlozi. Takve aktivnosti u kojima osjet postaje prirodno sredstvo učenja bude pojačani interes kod djece za uključivanje u likovne aktivnosti (Pitamić, 2014). Alternativni materijali mogu biti i razni moderni materijali za prostorno-plastično oblikovanje kao što su kinetički pijesak, plastelin ili, za malu djecu prikladnije, slano tijesto te različite rastezljive mase čija je primarna zadaća istraživanje različitih tekstura osjetom opipa. Uporabom ovih materijala utječemo na

razvoj sposobnosti modeliranja i prostornog oblikovanja, a također i na razvoj govornih vještina kroz kolektivnu likovnu igru (Slunjski, 2013).

Uporabi alternativnih materijala u likovnom izražavanju glavni cilj je postići pozitivan učinak na dječju kreativnost razmišljanjem u dva smjera: kako upotrijebiti likovnost u aktivnostima svakodnevnog života i kako predmete i spoznaje iz svakodnevnog života implementirati u likovno izražavanje.

7. Dječji likovni jezik

Kroz likovno izražavanje, djeca ostvaruju svojevrsnu komunikaciju s okolinom (Šipek, 2015). U tom kontekstu možemo govoriti o dječjem likovnom jeziku, a to je jezik simbola. Jaslička se djeca izražavaju primarnim simbolima kao što su linija, krug i kvadrat, a svaki od tih simbola ima neko svoje značenje. Dječji likovni radovi odraz su njihovog emocionalnog doživljaja svijeta oko sebe i temelje se uglavnom na emocionalnim proporcijama (Bilić i sur., 2012). Emocionalnom proporcijom podrazumijevamo vrstu disproporcije koja se temelji na prikazivanju dijelova crteža većim nego što bi trebali biti, ako se pokušava naglasiti važnost tog dijela crteža. Djeca tako, primjerice, prikazuju dijelove tijela dužim ili većim, ako žele naglasiti neku radnju ili kretanje tim dijelom tijela.

Linija je glavni izražajni element dječjeg likovnog izraza, a može biti, ravna, zakrivljena, tanka, debela itd. Raznim vrstama i oblicima linija djeca najjednostavnije i najjasnije mogu izraziti sadržaj koji žele prikazati. U najranijim dječjim likovnim radovima pojavljuju se kružeće i vibrirajuće linije koje uglavnom imaju ulogu prikazati neku vrstu kretanja. Izražavanje kružnim linijama postupno vodi do pojave prvog simbola – kruga. Krug u dječjem crtežu označava jednu cjelinu, a može predstavljati bilo koji motiv, ovisno o temi crteža: ljude, životinje ili predmete. Sljedeći simbol koji se pojavljuje u dječjem izrazu, nakon savladavanja krugova te vježbanja naglašavanja uglatosti predmeta, jest kvadrat. Kvadratičnim oblicima uglavnom prikazuju predmete ili prostor (Belamarić, 1987).

8. Likovne aktivnosti jasličke skupine „Ptičice“ u DV Vrtuljak

Razmišljajući o načinima na koji bi se moglo privući pažnju malenih jasličaraca za likovne aktivnosti, došla sam na ideju da u aktivnosti uključimo predmete koji u svakodnevnom životu nemaju ulogu likovnih materijala. Cilj je takvih aktivnosti bio izazvati kod djece čuđenje i zanimanje, ne bi li im se dublje u pamćenje urezala uspomena na te događaje i spoznajna iskustva koja su stekli prilikom tog oblika učenja. U nastavku su prikazani likovni radovi koji se temelje na sljedećim likovnim tehnikama: slikanje raznovrsnim pomagalicama, grafički tisak, crtanje, izrada makete i mozaik. Pri izboru navedenih tehnika vodila sam se razvojnim karakteristikama djece te uvođenjem raznovrsnog pedagoški – neoblikovanog materijala kao temelj za iskustveno učenje.

Tema prve aktivnosti je cvijet „Maslačak“. Na odabir teme motivirao me boravak na zraku gdje je dječak M. pronašao maslačak i pažljivo trgao laticu po laticu. U narednim danima ponudila sam djeci maslačak kao istraživačku aktivnost iz čega je proizašao i likovni doživljaj. Korištena tehnika je slikanje temperom uz pomoć četkice za zube. Prije aktivnosti čitali smo priču o pranju zubića, razgovarali o osobnoj higijeni te o važnosti redovitog mijenjanja četkica za zube. Stare četkice ne moramo baciti u smeće već ih možemo iskoristiti za likovnu aktivnost. Djeca su bila oduševljena ovom jednostavnom izmjenom tehnike jer im je bilo dozvoljeno raditi nešto neuobičajeno. Potreban likovni pribor i materijal: papiri, tempera u žutoj i zelenoj boji te četkice za zube. Prije samog izvođenja aktivnosti istraživali smo dijelove cvijeta maslačka i kao što je prethodno navedeno upoznali smo se sa raznovrsnom uporabom četkice za zube. Ova likovna aktivnost imala je zadaću uokviriti priču o pranju zuba kako bi djeca što bolje zapamtila spoznaje o vrlo korisnoj navici za svakodnevni život koje su taj dan naučili. Ova aktivnost izazvala je veliki interes kod djece jer im je to bilo nešto sasvim novo te je trajala cijelo jutro, odnosno sve do odlaska na boravak na zraku. S prikazanom aktivnošću sam zadovoljna, no bilo je potrebno u nekoliko navrata pokazati djeci način na koji koriste četkicu u svrhu slikanja. Učestalim promatranjem maslačka prilikom boravka na zraku javio se interes djece za proučavanjem pčela koje su viđali na livadi iz čega se javila ideja za izradom makete košnice koja će biti prikazana u daljnjem radu.

Slika 12. Slikanje četkicama za zube

Izvor: vlastiti izvor

Za upoznavanje djece s različitim oblicima i teksturama obojanih tragova, upotrijebili smo uobičajene igračke koje djeca svakodnevno koriste u igri. Uz igračke (autiće i kocke) koristili smo temperu u plavoj i crvenoj boji. Motivacija za odabir autića i kockica javila se zbog grupe dječaka koji su nevoljko sudjelovali u likovnim aktivnostima. Na ovaj način dječaci su se rado uključili u likovno stvaralaštvo. Djeca su se i kroz ranije provedene aktivnosti imala priliku susresti sa tehnikom otiskivanja, kad smo radili pečat od krumpira. Ova tehnika im je bila posebno zanimljiva jer su u pitanju bile igračke. Zanimljivo im je bilo gledati različite tragove i otiske na papiru i aktivnost slikanja trajala je malo duže nego obično. Dječaci su imali veći interes za oslikavanje autićima, a posebno su se veselili kad su napravili neki „veeliki“ trag. Reakcije djece poslije ove aktivnosti su bile posebno zanimljive kad su me upozoravali da sad te igračke moramo oprati i da ih ne možemo samo staviti na mjesto jer su prljave. Stoga je nakon likovnih aktivnosti uslijedilo pranje igračaka, moram priznati da im je taj element bio malo zanimljiviji od same likovne aktivnosti.

Slika 13. Slikanje autićima i kockicama

Izvor: vlastiti izvor

Motivacija za slikanje pomoću leda javila se zbog dobrog odaziva djece na prethodno opisanu aktivnost u kojoj smo koristili nekonvencionalna sredstva poput autića i kockica. Aktivnost je zamišljena kao grupni rad na papiru velikog formata. Dan prije provedbe aktivnosti zajedno smo stavili boje u kalupe za sladoled tako da je svaki štapić bio druge boje. Zajedno smo imenovali boje koje smo stavljali u kalupe, nakon toga smo ih pomiješali sa vodom te odnijeli vrtički zamrzivač. Razgovarali smo o tome što će se dogoditi sa vodom koju stavimo u zamrzivač. Odgovori djece bili su domišljati poput: „To će postati sladoled“ ili „Meni je najfiniji crveni od jagode“. Tijekom pripreme aktivnosti djeci je objašnjeno kako to nije sladoled već led kojeg smo obojali temperom. Kada se boja stisnula do krutog stanja, djeca su uzela led i razmazivala po velikom papiru. Ova je likovna igra potaknula je kod djece interes za boje i izazvala oduševljenje u jasličkoj skupini. Izvedbom sam u potpunosti zadovoljna jer su djeca pokazala interes i u narednim danima.

Slika 14. Slikanje ledom

Izvor: vlastiti izvor

Kako je već rečeno, djeca su dugo i aktivno sudjelovala u ovoj likovnoj aktivnosti, a također se moglo primijetiti i stvaranje socijalnih vještina kod pojedinaca, suradnja u timu i veliko veselje.

Ovakve aktivnosti potiču malu djecu na komunikaciju i suradnju, a kako djeca u toj dobi uglavnom nemaju razvijen osjećaj za druge, potrebno je provoditi zajedničke aktivnosti s posebnom pažnjom. Veliki formati radnih podloga su dobar odabir jer omogućuju osobni prostor svakom pojedincu tijekom grupnog rada, a ipak uz dozu obazrivosti i pažnje da ne ulaze u tuđi prostor, ne guraju se ili tuku. Negativne emocije i loša suradnja može se izbjeći na način da učinimo grupne aktivnosti posebno zanimljivima i zabavnima.

Na slici 15. prikazana je grupna aktivnost sjenčanja plohe kredama. Motivacija za izvedbu aktivnosti bio je nadolazeći blagdan Uskrs. Motiv unutar teme je uskršnji zec. Primjenjena

tehnika je crtanje kredom. Potrebni materijali za izvođenje aktivnosti jesu: papir u crnoj boji i kreda. Površina koja je trebala predstavljati oblik zeca bila je prekrivena, a djeca su ispunjavala okolni prostor na plakatu. Likovnoj aktivnosti prethodila je priča: „Lupko je pronašao jaje“ naklade EGMONT. Kreda je omiljena tehnika ove jasličke skupine, a djeca su ovdje imala priliku po prvi puta istu upotrijebiti na papiru na način popunjavanja površine tonovima. Odaziv djece bio je velik, a aktivnost im je bila zanimljiva, kredu su me tražili i prilikom boravka na zraku. U idućoj izvedbi ove aktivnosti svakom bih ponudila vlastiti papir kako bi individualno uživali u tehnici crtanja kredom.

Slika 15. Zeko u kredi

Izvor: vlastiti izvor

S obzirom na to da smo na jesen krenuli s obradom godišnjih doba, nakon zime stigao je red i na proljeće. Svakoga dana pažljivo smo promatrali drveća te uspoređivali s drvećem u jesen i zimu. Tako su djeca došla do zaključka: „Drvo je sad puno zeleno“, „Nekad nije imalo list“ ili „Sad je kao da je snijeg pao“. Korištena tehnika je izrada makete od pedagoški neoblikovanog materijala i slikanje kistom i temperom. Plakati prikazuju stabla u svim godišnjim dobima, debla su nacrtana i ispunjena bojom, dok je krošnja načinjena od izrezanih komadića kartonskih tuba i ispunjena bojama. Ova aktivnost pratila nas je kroz cijelu godinu. Ova aktivnost bila je prilično izazovna za djecu jasličke dobi koja su se tada prvi puta susrela sa trodimenzionalnim prikazom. Kada su shvatila da površina nije ravna više su se trudila kako bi sve obojala. Neka su djeca brzo odustala ili su bojali ono što je već obojano.

Slika 16. *Stabla od kartona*

Izvor: vlastiti izvor

Promatranjem maslačka prilikom boravka na zraku javio se interes djece za proučavanjem pčela koje su viđali na livadi iz čega je proizašla motivacija za izradom makete košnice. Izrađena je maketa košnice sa pčelicama upotrebom kartonskih materijala iz svakodnevnog života – kutijama od jaja i tubama od papirnatih ručnika. Tehnika korištena u ovoj likovnoj aktivnosti je žuta tempera i kistovi. Djeci je zadan zadatak da maketu oslikaju kistovima pokušavajući vjerno dočarati košnicu prikladnim bojama. Likovnoj aktivnosti prethodila je priča o pčelicama, razgovarali smo o tome gdje žive, kako i na koji način skupljaju med, gdje ga pohranjuju te čime se one hrane. Ove tematske likovne aktivnosti imale su više edukativnu svrhu, a likovni izražaj koristio je kao sredstvo učenja. Djeci je bilo izazovno bojati neravne površine ali istovremeno i zabavno. Ova aktivnost trajala je cijeli tjedan prateći interese djece.

Slika 17. Košnica od kartonskih tuba i kutija za jaja

Izvor: vlastiti izvor

Provedene su i aktivnosti koje su djecu trebale upoznati s tehnikom kolaža. U njima smo također koristili inovativni pristup po pitanju odabira likovnog materijala. Za materijal su odabrane raznobojne ljepljive trake (izolir-trake) koje inače nemaju likovnu primjenu. S obzirom da je riječ o radu u skupini vrlo male djece, potrebno je bilo obratiti pažnju na sigurnost djece, stoga sam se odlučila za prethodno rezanje komadića trake i ostavljala ih djeci na slobodno korištenje, kako bi se izbjeglo pretjerano rezuckanje materijala i baratanje škarama kao potencijalno opasnim predmetom, što tehnika kolaža obično zahtjeva. Ova aktivnost bila je jako zanimljiva malim jasličancima. Vrlo dugo im je zdržana pažnja i kocentracija. Također, primjetila sam da „živahnija“ djeca vrlo rado sudjeluju te im je pažnja lijepo usmjerena na likovni zadatak.

Slika 18. Kolaž traka – individualni rad

Izvor: vlastiti izvor

Slika 19. Kolaž traka i flomaster – individualni rad

Izvor: vlastiti izvor

Na slici 19. prikazana je kombinacija tehnike kolaža i flomastera. Potreban likovni materijal za provođenje aktivnosti : raznobojne ljepljive trake (izolir-trake) , flomasteri i papir. Motivacija za odabir ove tehnike javila se iz potrebe razvijanja pincetnog hvata u malenih jasličaraca. Zbog navedenog odlučila sam se iskoristiti kolaž trake u temi „Maskenbal“. Motiv unutar teme postao je „Klaun Čupko“. Djeca su u fašničkom tjednu svakodnevno slušala CD „Klaun Čupko“ te su znatiželjno ispitivala: „Di je Čupko?“ i tražila su ponavljanje pjesmica do nekoliko puta dnevno. Zbog toga sam odlučila da motiv bude upravo „Klaun Čupko“. Izvedbom ove aktivnosti u potpunosti sam zadovoljna.

Savladavši komadiće trake, u kolaž smo uključili i trgane komadiće papira, zajedno s dužim komadima uvijene trake te oslikavanje dijelova plakata. Tema prikazane aktivnosti bila je „Proljeće“, a motiv unutar teme „Proletno stablo“. Odlučila sam se za navedenu temu zbog prethodno opisanih aktivnosti vezanih uz godišnja doba. Od potrebnih likovnih materijala djeci je ponuđeno: rezane trake krep papira, tempera i drvofigs. U sljedećoj izvedbi ove aktivnosti trake krep papira rezala bih u veće i šire dijelove jer su neka djeca imala poteškoća sa lijepljenjem, krep papir im se frkao i trgao, stoga izvedbom ove aktivnost nisam u potpunosti zadovoljna. Voljela bih napomenuti kako je deblo stabla bojala djevojčica M.Š. koja je izrazito precizna te je deblo bojala kistom te pritom posebno pazila da ne prelazi crtu.

Slika 20. Kolaž traka i trgani papir – grupni rad

Izvor: vlastiti izvor

9. Zaključak

Djeca se likovno izražavaju od najranije dobi. Prva faza likovnog razvoja započinje čim je dijete sposobno baratati olovkom po papiru, u početku sasvim nekontrolirano i kroz igru. Faza šaranja traje sve dok djetetov motorički razvoj nije dovoljno napredovao da bi se ono moglo koristiti kontroliranijim pokretima i finom motorikom. Nakon što su djeca savladala osnovne pokrete ruke, što se obično događa između druge i treće godine, počinju koristiti primarne simbole u svojim likovnim djelima. Spoznaje o svijetu oko sebe, zajedno sa spoznajama o likovnim materijalima i tehnikama dovode do prvih pokušaja crtanja / slikanja onoga što djeca vide i doživljavaju u svojoj okolini. S obzirom da se dječji likovni izraz temelji na njihovoj osobnoj emotivnoj percepciji svijeta koji ih okružuje, važno je omogućiti im sigurno i poticajno okruženje za stvaranje i razvoj. Poticanje likovnog razvoj kod male djece donosi mnoge pozitivne učinke na razvoj djece u drugim aspektima života kao što su učenje, samostalnost u radu, samopouzdanje i dobre radne navike. Slobodno likovno stvaralaštvo može, također, imati i terapeutsko djelovanje kod različitih vrsta poremećaja.

Širok je spektar aktivnosti koje možemo provoditi u likovnom obrazovanju male djece. Najbolje se pokazuju likovne aktivnosti koje spajaju stimulaciju više osjetila istodobno, odnosno multisenzoričke aktivnosti. Kod male djece, takve aktivnosti potiču pojačani interes za rad i produljuju vrijeme trajanja aktivnosti i dječje koncentracije. Djeci su posebno zanimljive aktivnosti koje spajaju više likovnih tehnika, kao na primjer spoj slikanja i prostornog oblikovanja kroz oslikavanje temperama makete od kartona. Kroz miješane likovne aktivnosti djeca uče o teksturama različitih materijala putem osjetila dodira. Dječju zainteresiranost možemo probuditi i jednostavnim intervencijama poput slikanja rukama umjesto kistom, slikanja nekim drugim predmetima koji ostavljaju različite tragove na papiru. Na taj način spajamo likovnost sa predmetima i spoznajama iz svakodnevnog života, a to pozitivno utječe na razvoj mišljenja i kreativnosti kod djece. Mogućnosti u likovnom odgoju djece gotovo su neograničene, a na nama je kao odgajateljima da djecu usmjeravamo uvijek imajući na umu njihovu dobrobit i kvalitetu življenja.

10. Literatura

- Ayres, J. (2002): *Dijete i senzorna integracija*, "Naklada Slap", Jastrebarsko.
- Balić – Šimrak, A. (2011): Predškolsko dijete i likovna umjetnost. *Dijete, vrtić, obitelj: časopis za odgoj i naobrazbu predškolske djece namijenjen stručnjacima i roditeljima*. 16/17, 62/63, str. 2-8. <URL: Predškolsko dijete i likovna umjetnost (srce.hr)>
- Belamarić, D. (1987): *Dijete i oblik: likovni jezik predškolske djece: knjiga za odgajatelje, roditelje, pedagoge, psihologe, psihijatre*. Školska knjiga, Zagreb.
- Bilić, V., Balić Šimrak, A. i Kiseljak, V. (2012). Nevizualni poticaji za dječje likovno izražavanje i razvoj emocionalne pismenosti. *Dijete, vrtić, obitelj*, 18 (68), 2-5. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/123991>
- Došen Dobud, A. (2016): *Dijete - istraživač i stvaralac: igra, istraživanje i stvaranje djece rane i predškolske dobi*. Alinea, Zagreb.
- Došen-Dobud, A. (2005): *Malo dijete-veliki istraživač*. Alinea, Zagreb.
- Grgurić, N.; Jakubin, M. (1996): *Vizualno-likovni odgoj i obrazovanje*. Educa, Zagreb.
- Hodman, L. (2011): *Enabling environments in the early years: Making provision for high quality and challenging learning experiences in early years settings*. London: MA Education. <URL: Enabling Environments in the Early Years: Making provision for high quality ... - Liz Hodgman - Google Knjige> pristupljeno: 20.01.22.
- Jakubin, M. (1990): *Osnove likovnoga jezika i likovne tehnike*. Institut za pedagogijska istraživanja Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb.
- Jurković, T., Tomljanović, E., Gašpar, H., Štulić, S., Jedrejčić, E., Špoljar, S. i Andrašek, A. (2010). Crtačke tehnike. *Dijete, vrtić, obitelj*, 16-17 (62-63), 9-13. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/124738>
- Nenadić, S. (2002): *Odgoj u jaslicama*. Naklada „Potjeh“, Imotski.
- Novaković, S. (2015): Uloga odgojitelja u likovnim aktivnostima djece rane i predškolske dobi. *Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje*. 17/1: 153-163. <URL: Preschool Teacher's Role in the Art Activities of Early and Preschool Age Children (srce.hr)> pristupljeno: 20.01.22.
- Pitamic, M. (2014): *Pokaži mi kako se to radi: Montessori aktivnosti za vas i vaše dijete*. Mozaik knjiga, Zagreb.
- Slunjski, E. (2003): *Devet lica jednog odgajatelja-roditelja*. Mali profesor, Zagreb.
- Slunjski, E. (2008): *Dječji vrtić: zajednica koja uči - mjesto dijaloga, suradnje i zajedničkog učenja*. Spektar media, Zagreb.

- Slunjski, E. (2011): Kurikulum ranog odgoja: istraživanje i konstrukcija. Školska knjiga, Zagreb.
- Slunjski, E. (2013): Kako djetetu pomoći da (p)ostane kreativno i da se izražava jezikom umjetnosti : priručnik za roditelje, odgajatelje i učitelje. Element, Zagreb.
- Slunjski, E. (2015): Izvan okvira: kvalitativni iskoraci u shvaćanju i oblikovanju predškolskog kurikulumu. Element, Zagreb.
- Starc, B. i sur. (2004): Osobine i psihološki uvjeti razvoja djeteta predškolske dobi, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb.
- Stokes Szanton, E. (2000): Kurikulum za jaslice: razvojno-primjereni program za djecu od rođenja do 3 godine. Udruga roditelja Korak po korak za promicanje kvalitete življenja djece i obitelji, Zagreb.
- Šipek, B. (2015). Kako komunicirati likovnim jezikom djece. *Dijete, vrtić, obitelj*, 21 (79), 21-22. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/172745>
- Tanay, E. R. (2012): Sretna djeca: integracijski pristup i učenje kroz kreativnu igru. Učilište za likovno obrazovanje, kreativnosti i dizajn: Studio Tanay, Zagreb.
- Varljen-Herceg, L., Rončević, A., Karlavaris, B. (2010): Metodika likovne kulture djece rane i predškolske dobi. Alfa, Zagreb.
- Višnjic Jevtić, A., Vekić-Kljaić, V., Gudek, N., Heker, S., Seksan, A., Štulić, S., ... Tomljanović, E. (2010). Slikarske tehnike. *Dijete, vrtić, obitelj*, 16-17 (62-63), 14-23. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/124739>
- Zglavnik, M. (2005). Osjetilno učenje - senzorna integracija. *Dijete, vrtić, obitelj*, 11 (41), 2-5. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/178005>